

SCOLA ROMÂNĂ.

Revistă pedagogică

pentru interesele institutelor de învățământ la Români și pentru organele lor.

Edată și redigată de

VASILE PETRI.

Ese în 8, 18 și 28 a fiecărei luni, în numere de câte o colă, și va costa pe anul întreg 4 fl., pe o jumătate 2 fl., pe un pătrar 1 fl. v. a. Pentru România 5 fl. v. a.

Năsăud, 8 Maiu v. 1891.

Prenumeratiunile și corespondențele sunt a să adresa la Redacțiunea „Scolei Române” în Năsăud (Naszód.) Pentru inserțiuni câte 5 cr. de șir și timbru.

Predarea limbei române în scólele elementare.

De când s'a introdus în scólele nóstre limba maghiară, și încă nu numai ca studiu obligat, ci totodată ca limbă de predare aprópe pentru tóte obiectele de învățământ, alătura cu limba românescă, de atunci lucrul învățătorului și al scolarului s'a îngreunat și sporit afară din cale. Și cu tóte acestea nu mai suntem în stare a atinge problema instrucțiunei așa, cum ea a fost precisată în planurile de învățământ, compuse de autoritățile nóstre scolare, orî cât de inteligenți și silitóri să fie scolarii, și orî cât de zeloși și calificați să fie învățătorii nostri.

Sciú învățătorii nostri, că de când cu limba maghiară, scolarii și când vorbesc românesc, nu numai că introduc în limbă cuvinte unguresci, ci propozițiuni întregi le forméză după firea limbei maghiare.

Urmările sunt lesne de prevețut. Scolarul maghiar, învățând tóte studiile numai în limba sa maternă, va înainta, scolarul român însă, trebuind a se mai lupta și cu greutățile unei limbî streine, va remâné înderēt; si se scie, că cine nu ține pas cu curentul, este strivit. Să mai scie apoi, că omul, care nu și-a învățat cum se cade limba maternă, nu bucuros o vorbesce în societate, îi este rușine a o vorbi rēu, și așa mai bine nu o vorbesce de loc.

Pentru a paralisa, cât numai se póte aceste urmări funeste, Sașii, pururea prudenți și circumspecți, și-au înmulțit órele pentru predarea limbei materne.

Să sperăm, că și autoritățile nóstre scolare vor lua mēsuri potrivite, pentru ca ce cere adeverata pedagogie și ce prescriu planurile de învățământ compuse de autoritățile nóstre scolare, a se învăța în scólele nóstre, să se și învețe de fapt și să se și producă cultura națională, de care scolarii nostri, eșind în vieță, vor avea trebuință neapărată.

Dar și până atunci să ne întrebăm: »Ce am putea face noi, învățătorii români din Ungaria, noi de noi, sub împregiurările actuale, pentru ca predarea limbei române în scólă să nu pătimescă din cauza întroduserii limbei maghiare?»

Învățătorul póte dice cu drept cuvēt: »Tăria mea și puterea mea în scólă este — metódu!» De aceea đic învățătorilor nostri:

1. Studiați cu tot deadinsul metodica limbei române!« Învățătorul maestru în ale metódui este în stare, în scurt timp a isprăvi mult. În scopul acesta imi voiú lua voie, a-mi spune și eú vederile mele în materia metodiceí. Am consultat, pe lângă mai mulți autori streinî, și cárticica: »Instrucțiune pentru învățătorii... la tractarea cártilor scolare» de V. Petri, op pe care îl recomând colegilor învățătorii cu tótă căldura.

Dar metódu singur încă nu este destul, pentru a atinge scopul, ce ne preocupă, ci se mai cere ca:

2. Învățătorii nostri să aibă limba română, cum se dice, în degetul cel mic, să o scie vorbi și scrie corect și frumos. În punctul acesta lasă fórté mult de

dorit mai ales învățătorii nostri din părțile ungurene: li-se vede, îndată ce își deschid gura, că nu și-au făcut studiile în limba românească. Ei cercetază institute maghiare; dar chiar și în scólele românești sunt la ei în aplicațiune cărți de cetire scrise într'o limbă adevărat barbară. Cine nu crede, resfoiește cărțile de cetire compuse de Roșescu și Cosma după modele maghiare. Reuniunile noastre învățătoresci ar binemerita dela scólele noastre, când și-ar lua ostenela a supune cărțile acestea unei critice serioase și a cere ori romanisarea lor, ori scóterea lor din scóle. Învețătorii români, cari vor șe-și învețe limba cum se cade, s'o studieze din clasicii români, din Heliad, Boliac, Bălcescu, Alexandri, Odobescu, Negruzzi, Rosetti etc., s'o studieze cu condeil în mână, copiând pas cu pas frase frumoase și interesante sub un raport ori altul și revenind adesea asupra lor. Am vădut la un învățător de ai nostri un voluminos caet de frase scóse din scrieri românești. Cu permisiunea D-Vóstre, d-le redactor, voi publică unele din ele în un număr apropiat din »Scóla Română.«

Nici un lucru mare și bun însé nu s'a făcut fără de tragere de inimă, fără de *iubire* cătră acel lucru. De aceea șicem învățătorilor nostri:

3. Iubiți-ve limba din tótă inima vóstră, din tot sufletul vostru și din tóte puterile vóstre! Și aveți cuvinte a o iubi astfel; căci, cum cântă poetul nostru, altă limbă mai dulce, mai frumoasă și mai armonică decât ea nu găsim. Deosebit de acésta, aú nu vedeți, cât de asuprită, persecutată și redusă în drepturile ei este ea astăzi? Și când își iubesc un părinte mai mult pre fiul seú? Când îl vede în gura morții.

(Va urma.)

B.

Herbart, biografia și principiile sale pedagogice și influința lor asupra pedagogiei.

(Continuare.)

Insemnătatea filosofiei stă în prelucrarea conceptelor, cu care se ocupă: Logica, Metafisica și Estetica.

Obiectul Logicei îl forméază conceptele, împreunarea acestora în judecăți și deducerea concludsiunilor.

Metafisica are misiunea de a descoperi contradicțiile, ce se impun minții naturale omenesci la contemplarea lucrurilor.

Estetica contribuie la întipuirea noastră cu un supliment, care constă în judecata asupra convenientului și inconvenientului.

Mai puțin cunoscute ne sunt vederile metafisice ale lui Herbart; din cauza acésta și fiindcă ele condiționéază înțelegerea celor ce urmăză, imi iaú libertatea a le atinge în liniamentele cele mai generale.

Metafisica pornesce dela conceptul a fi.

Ființe sunt numai realele.

O ființă simplă reală este și sufletul, căci altcum conceptele diferite nu s'ar putea aduce în consciința noastră la unitate.

Sufletul nu are nici facultatea de a primi și nici de a produce.

Ce există în adevăr, aceea rămâne și este necunoscut — nu forméază obiectul nici al psihologiei empirice și nici al celei speculative.

Intre mai multe ființe simple neegale între sine există un raport, care se póte lua ca presiune și contrapresiune.

Presiunea este o mișcare de órecare durată, în urma căreia în calitatea acelei ființe vine la mijloc órecare schimbare prin o altă schimbare, de cumva nu se conservă fiecare în calitatea avută.

Singur aceste conservări sunt, ce se întemplă în adevăr în natură.

Conservările aceste ale sufletului sunt întipuirile, și încă simple, pentru-că precum ființa, care se conservă, este simplă, așa și actul de conservare este și el simplu.

Puterile vitale nu sunt genuine, se póte însă produce un sistem de conservări în una și aceeași ființă, ceea ce se póte privi ca o formare internă a ființei simple.

De regulă obvin în elementele corpurilor organice, a căror întocmire este potrivită pentru resuscitarea sistemelor de conservare.

Acésta se arată în asimilațiunea alimentelor, prin ce se manifestéază vieța.

Sufletul nu are trebuință de un loc fics, ci el se póte mișca în un anumit spațiu.

Tótă vieța spirituală așadară se baséază pre conservări sau întipuirii.

Întipuirile devin puteri, când își contra staú, ori se opun una alteia, respective întipuirile luate de sine nu sunt puteri, ci numai contrastul acestora.

În forma acésta sunt întipuirile, memoria, fantasia, etc. etc.

Sufletul se numesce spirit, când întipuesce, inimă când simșesce ori doresce.

Insași voia încă-și are memoria și fantasia sa. Voia nu e facultate innăscută.

Dorințele sunt întipuirii, din cari, dacă sunt împreunate cu propusul împlinirei, rezultă voia.

Aplicările sunt urmările datinelor, cari se par a ajunge din domeniul întipuirilor în acela al dorințelor.

Din cele espuse până aci se vede destul de limpede, că Herbart se nisuește a reduce toate facultățile la una, pre carea o presintă când sub o numire, când sub alta.

Pe vederi psihice și metafisice de asta natură își basază Herbart Pedagogia, despre carea el însuși dice, că numai atunci se poate perfecționa la rangul de știință, când se vor fi perfecționat odată celelalte științe.

Prima știință a educatorului este psihologia, așa dice el.

Rolul acestei științe în educațiune îl asemănă Herbart cu acela al rutinei diplomatice, carea îl face capace pre om numai a nimeri direcțiunea, din carea va trage vântul, ci la moment sci cum are să-și tocmască mantaua, așa cât să fie scutit de influința aceluia, adică: carea îl face pre om capace de a se sci afla între ori ce împrejurări.

Fiecare educator trebuie să-și pună încă la începutul muncii sale întrebarea, că ore ce voesce să ajungă?

Deliberarea practică și detaiată până chiar și asupra măsurilor, de cari va usa, este o jumătate de pedagogie.

În privința acesta așa trebuie să se scie educatorul orienta ca și pe o hartă.

O a două jumătate a pedagogiei stă într-o știință arăta teoretice posibilitatea creșterii și a o desemna pre acesta conform împrejurărilor și schimbărilor obveniende.

Dar afară de acesta împărțire mai face Herbart și alta conform etății și anume:

În etate dela 1—4 ani copiii sunt foarte susceptibili și iritabili.

Se ține de agendele cele mai serioase ale celor ce-i încungiuță, ca să evite ori și ce ar contribui la potențarea acestor însușiri, numai ci trebuie să tindă într'acolo, ca aceste să se reducă la cel mai inferior grad posibil.

Nu se poate permite nimenui a socoti pre copil, ca preo jucăreia.

În acest timp este a se pune pond deosebit, ca copiii să-și însușescă un limbaj cât se poate mai corect.

Dela anul al 4-le până la al 8-le copilul începe orecum a se emancipa, nu are lipsă de ajutor strein în un grad atât de mare.

Cu cât se poate el ajutata mai mult, cu atâta trebuie să i-se detragă mai mult ajutorul.

Două idei trebuie să avem înaintea ochilor și anume pre cea a bunăvoinței și pre cea a perfecțiunei.

Bunăvoința va avea a paralisa reavoința, care se arată în o măsură foarte semnificativă la copiii din acesta etate, și față cu care educatorul are să pășescă cu totă energia.

Copilul trebuie să petrecă mereu în societate, unde are să domnescă cea mai esemplară ordine.

Un deosebit interes arată copii față cu ceea ce aduce folos ori daună. Interesul lor se vede mai ales din împrejurarea, că copiii întrebă mereu pre cei bătrâni când una când alta.

Un punct e acesta, căruia ori și ce om cu minte trebuie să-și dea cea mai mare atențiune, căci dacă nu i-se dă copilului respuns, să înădușesce și timpesce în el interesul, carele este o condițiune de capetenia, respective »sine qua non« pentru educațiune, cum vom vedea mai la vale.

În primii ani ai acestei etăți este a se pregăti terenul pentru instrucțiune, er în cei din urmă pășesce la mijloc instrucțiunea și anume în învățământul intuitiv, în cetit și calculațiune.

La învățământul intuitiv recomandă a anuncia copiii obiectul, despre care va fi vorba în ora viitoare, ca ei să se intereseze de respectivul obiect.

Recomandă cu multă căldură dicerea în chor a propozițiunilor ușore, dar meduose.

Scriso-cetitul este a se preda în mod sintetic, după ce a precedat analiza.

Recomandă cetirea ruptă și anume vorbă de vorbă, silabă de silabă, dinainte îndărăpt și vice-versă, apoi memorisarea.

La calculațiune este a se pune deosebit pond pre combinațiuni.

Pretinde activitate ne'nteruptă din partea copilului, carea se manifestă prin resolvirea de ocupațiuni scripturistice și mentale.

Etatea prunciei se semnalază mai cu samă prin împrejurarea, că pruncul lăsat de sine numai că se simte nesecur, ci din potrivă el privesce cu multă cutezanță în depărtare din cercul cunoscințelor sale.

Cade între agendele celor ce-l încungiuță să se scie asocia lui, să-l rețină, să-i împartă timpul în mod corespunzător și să-i modereze imaginațiunea.

În acesta vârstă pruncul nu are scop determinat în acțiunea lui, ci totă ziua se jocă. Educatorul are să-și dea totă silința, ca nu cumva să se determine cercul lui de cugetare, spre care scop instrucțiunea trebuie să fie cât se poate de interesantă.

Ideia dreptului va fi lucrul, dela carele educătorul nu-și va întorče atențiunea nici pe un moment.

În acésta etate se arată pornirile, precum hotăriri benevole, usurpațiunea etc.

Educătorul va da explicațiunile necesare referitor la ce e al meu și al tău, guvernază și disciplină.

La obiectele etății precedente se adauge geografia și istoria, poesia și naturalele.

Pretinde multă pregătire dela învățator, însușirea multor cunoscințe, dar puțină folosire de manuale.

Atrage atențiunea asupra impovorării prea mari a scolarilor, și de aceea dăce, că instrucțiunea se nu ia o estensiune prea mare, ceea ce s'ar face numai în detrimentul corpului, pentru-că câteva ore de cânt și gimnastică sunt prea puțin spre a ține cumpena între ocupațiunea spirituală și fizică.

Instrucția în juneță este chemată a asigura trănicia cunoscințelor câștigate, apoi a oțeli voia spre lărgirea cercului de cunoscințe.

În acésta etate se va aduce în armonie știința și fapta, adecă se pun în praxă cunoscințele câștigate.

Hotăriri junelui sunt adevăratul început al domniei de sine.

Herbart dăce: copilul observă, pruncul așteptă, junele pretinde, ér bărbatul face!

Pentru noi, cari avem obligământul a instrua tinerimea concređută nouă și în limbă străină, afară de cea maternă, cred, că nu va fi de puțin interes a sonda părerile lui Herbart și cu referință la învățarea limbilor.

El e de părere, că limbile nu staū de-adreptul în calea cultivărei interesului, așadară e înpotriva învățărei lor.

Numai aceea carte merită a fi cetită, carea are proprietatea de a fi interesantă pentru presinte și e aptă a stimula interesul pentru venitor.

(Va urma.)

Ortografia în scólă.

A mai vorbi ađi de ortografie, se va împăre multora de prisos. Nu s'a vorbit și scris destul, mai cu samă dela 1860 încóce, despre »orto«-grafie? N'avem deja stabilite regulele ortografiei române prin academia română, supremul nostru for în chestii de limbă? Ba da; dar cu tóte acestea mai încape încă multă, fórte multă vorbă. Și acum încă mai sunt învățații noștri desbinați

în două tabere: una etimologică, moderată puțin de fonetism, și una fonetică cu mai multe sau mai puțin concesiuni făcute etimologiei cuvintelor. Desbinarea acésta n'ar fi în stare să provóce îngrijiri chiar prea seriose, mai cu samă considerând, că ortografia etimologică a perdut și perde tot mai mult din terenul avut cu deosebire la noi în Ardeal. Îngritóre e însé pentru noi învățătorii împregiurarea, că nici acum nu avem cărți de lectură și alte manuale pentru scólele nóstre populare scrise după una și aceeași ortografie. Ce năcaz avem cu asta, o scim toți aceia, cari luăm ortografia pe basa gramaticeii. Și trebuie să gândim, că elevul scólei populare scrie după ortografia învățată în órele de gramatică și după cea vedută în manualele sale. Dacă în cei șese, resp. nouă ani, cât au fost la scólă, s'au ales cu o ortografie confusă (Cărțile de cetire sunt d. e. după ortografia etimologică, ér manualele de istorie, geografie etc. după cea fonetică) el tot după acésta scrie cât trăsce, pentru-că el n'are ocaziune, nici timp să și-o schimbe. Și cum-că ortografia, după care scriu elevii, merită mai curênd numele de cacografie, ne convingem đilnic.

Sper, că timpul, când corpul învățătoresc dela orice scólă română va ave dreptul de a-și alege singur dintre manualele admise de tóte autoritățile nóstre scolare pe cele-ce i-se par mai bune, nu mai e departe. În cazul acesta atêrnă dela noi învățătorii — dacă ne vom mai sci-folosi și noi din când în când de puterea, ce o avem — de-a face, ca manualele menite pentru scólele populare să fie tipărite după ortografia, pe care o cerem noi. N'avem decât să spunem autorilor de cărți, ce vrem, și ei se vor conforma justelor nóstre cereri.

În cele următoare mă silesc a espune acele regule ortografice, cari făr de nici o greutate pot fi stabilite pe basa meterialului tractat la gramatică. De substrat îmi servesc regulele ortografiei române, publicate de academia română, cartea de cetire a dluī Popea, cărțile de lectură ale »Pretinilor scólei« din Brașov, precum și ale dluī Petri și Popescu, și manualele dluī Dariu. Premit din capul locului, că numai predominând fonetismul, putem vorbi de o scriere corectă în scólele populare.

1. Încă din anul prim spunem elevilor, că la început și după punct scriem cu literă mare. În anii următori află, că tot cu literă mare scriem după semnul întrebării, al mirării, la începutul vorbirii directe, în titulatură și numele proprii. Ce privesce pe acestea, nici acum nu suntem pe deplin limpediți. Numele țerilor, orașelor, satelor,

munților, rîurilor, numele de botez și de familie le scriem cu toții cu inițială mare. Difer unii în scrierea numelor de națiunii și de diregătorii mari. Numele »Români,« ce se dă unei mari familii spre a o deosebi de alta de același fel, e, cred, cel puțin tot așa de »propriu« ca și »Jón«. Ce privesce numele de diregătorii, apoi în suplici și în alte scripte de soiul acestora pot fi scrise cu literă mare, dar altminte numele »episcop« d. e. e tot așa de comun, ca și numele »pârgar.«

2. La declinarea substantivelor de genul feminin, terminate în »e«, elevul învață, că »ea« se scrie în Nom. și Acus. totdeauna cu »ea«, tot așa Imperfectul la verbele de conj. II. și III., d. e. vedeam, vedea, vedeai, mergeai, făcea etc., fiind-că dicem: vedea, mergea etc. și -am, -ai, -ai sunt o terminațiune proprie. În toate celelalte cazuri se scrie cu »é«, d. e. éra, a tăce, vom șede, va bé, creștă etc., de óre-ce avem ședere, bere, crest etc. La verbele de conj. 4 însă se scrie cu »ia«, precum: auđia, cetiați, pentru-că dicem auđire, cetire etc. *)

3. Când cu Pluralul, ved elevii, că toate numele nearticulate se termină sau în »i« sau în »é«. De aceea nu vom scrie nici când féră, ci féré, nu domniă, ci domnié etc.; aceiași și aceleași (Plur.), dar acelaș, aceeaș (Sing.) La conjugare: mergeți, ascultați etc. etc.

4. La declinarea pronumelor personale avem ocaziune de a deprinde bine liniuța și apostroful. Liniuța o punem totdeauna între două vorbe, cari se rostesc într'una, dar pe cari le aflăm și singure ori într'alt loc. Vom scrie dară a-l, vedându-se, auđitu-l-ai, Sas-Sebeș, cel-ce, celui-ce, Caraș-Severin etc. Apostroful se pune totdeauna în locul unei vocale eliminate, care însă reappare în acelaș cuvânt. Scriem deci 'l-am vedut, pentru-că avem il ved, a-'ți face, pentru-că avem îți face, 'mă-a dat, (imă) etc. etc. s'a dus, pentru-că se duce. Escepție facem numai cu »ă« dela substantivele feminine, scriind casa și nu cas'a, »deóre-ce până acum tot mereu pe o cale abătută . . . nu ne mai este posibil a ne întorce înapoi fără de-a face o adevărată confuziune în lucrarea noastră ortografică. . . .« **) — Tot cu

acastă ocaziune facem pe elevi atenți la deosebirea între »al« (articolul) și »a-l« (pronumele personal și »a« dinaintea infinitivului).

5. În privința înfășării sunetului z încă nu domnesce uniformitate. Unii folosesc mai numai litera z, scriind vezi, zău etc. (veđi »Convorbirile literare«) pe când noi, Ardelenii mai cu samă, scriem și cu đ și cu z. Și noi avem drept. Pe z îl vom înfășoșa totdeauna cu đ, când îl auđim în acelaș cuvânt sau în unul de aceeaș origine și ca đ curat; așa vom scrie dară vedđi (vede), auđind (aude), đice (dictat), điuă (điurne), aședare (ședere), încaldđesce (cald) etc. etc. În toate celelalte cazuri cu z, d. e. însănătoșeză, zale, zamă etc. etc.

6. Multă bătae de cap nu ne va face nici scrierea lui »ă« și »â«, când sunetele, din cari se derivă, le avem în cuvinte românești. Unde aceste sunete întunecate se derivă dintr'un »a«, le scriem cu »a« și semnul respectiv de-supra, d. e. cărți (carte), laudând (laudă, laudare), rămâne (rămas), pēr (pere), ved (vede) conducător (conduce), mergând (merge), auđind (auđire) etc. Silaba »în« dela începutul vorbelor o vom scrie totdeauna cu î făcut din i. În mijlocul cuvintelor îl vom însămna pe î cu a, dacă nu scim, de unde se derivă. Terminațiunea -ent, vom scrie-o cu »ê« făcut din »e«, de óre-ce avem neologismele monument, documant, amendament etc., cari au pētruns și la popor (se'nțelege la cel-ce a fost la scólă. Pers. 3. Plural dela legătórea »este« o scriem sunt. Conjuțiunea »se« o scriem cu »e« și semnicul deasupra, ér pronumele reflexiv »se« cu »e« fără semn.

7. Pe »u« scurt, unde se aude, îl vom însămna cu semnul scurtării, tot așa pe »i« scurt. Vom scrie dară bou, unghiu, obicnuit, sicriiu, spațiu, ómenii, junii, caúsă, óúé etc. etc., însă om, ved etc.

8. »Sunetele împreunate »șt« încă se vor scrie în două forme: se vor scrie cu »sc« acolo, unde vre-o formă flecciónară sau derivațiunea română le arată, că au provenit din »sc«. În celelalte cazuri scriem cu »șt«. D. e. pesce (pescar), cunosciță (cunosci); de asemenea în terminațiunile prezentului la toate verbele în »i«, cari fac Presentul cu »esc«, »esci«, »esce«: domnesce (domnesc), iubesc (iubesc); precum și toate adiectivele în »esc« atât în declinațiune, cât și în formele lor adverbiale în »sce«: părintesci, părintesce, (părintesc). Tot așa București, Bulzesci etc. Se va scrie cu »sc« și verbul a sci cu toate derivatele lui: sciință, consciință, sciutor etc. Se va scrie însă

*) Călcarea unora dintre aceste reguli nu mai e numai greșelă ortografică, ci chiar gramaticală, d. e. el vedea (Imperf.) și a vedé (Infîn.) acela (gen. masc. Plur.) și aceea (gen. fem. Sing.)

**) A se vedé reflexiunile dlui Babeș la cele șise de dl Roman, »Șcôla practică,« tom. I. pag. 281 et seq., unde se publică desbaterile academiiei asupra ortografieii.

totdeauna **Ștefan, ștergar, aștept, miriște** etc. *) « Când scriem cu »sc«, nu mai facem sedila sub »s«, excepționând cuvântul școlă și derivatele lui, apoi pușcă, tașcă și încă câte-va puține, în cari nu apare nici când »sc«.

9. Ar mai fi și accentele. Persóna 3. din Perfectul simplu, Sing., o scriem cu »a« »u« și »i« cu accent greú, d. e. **mâncă** (spre deosebire de mîncă, mánca), **beú**, **auđi**; tot așa infinitivele scurte la verbele de conj. 2 și 4, d. e. a vedé, a auđi etc. Accentul ascuțit îl folosim la »é« și »ó« și în Pluralul unor substantive, ca să le putem deosebi de altele, cari se scriú în acelaș fel, d. e. **copíi** (copil), **copii** (copie), **avuții** (avuție), **avuții** (avut), **domnii** (domnie), **domni** (domnul) etc. etc.

Sunt unele cuvinte, a căror scriere nu se bazează pe nici una din regulile espuse, precum **când**, **țerênă**, **cât**, **rađă**, **rémâne**, **ângust** etc. etc. Aici nu ne putem ajuta altcum, făr' așa, că filologii noștri ne vor spune noué învățătorilor cum se scriú aceste cuvinte, și noi le vom deprinde cât mai bine 'n școlă. Dacă vom vedé nevoia, ni le putem și noi tipări pe dosul libelilor, cum au făcut Germanii cu cuvintele, cari au să fie scrise după ortografia cea mai nouă a lor, ca astfel elevii să le aibă dîlnic în prėjma ochilor lor.

Cum să distribuim materialul? De óre-ce ortografia nu e un obiect de sinestătător, vom avé a ne ținè în desfășurarea regulilor ortografice strîns de rëndul, în care predăm materialul din gramatică. La finea fiecărei bucăți de cetire încopciem deprinderi gramaticale, stilistice și ortografice. Eî bine, urmând a face la fiecare bucată aceste deprinderi, scrierea corectă se mehaniséză cu timpul, așa că elevii și după părăsirea școléi vor scrie bine. **)

Cam acestea ar fi regulile ortografice, pe cari le póte stabili orice învățător în órele de gramatică. Sunt prea multe? Nu! Cine nu va puté învăța nici atâtea, dela unul ca acela nici că putem aștepta scrierea. De-asemena nici dela elevul, care a învățat gramatica după metoda cîlugărilor din secolul lui Carol cel mare.

Vor fi și defecte în cele espuse. Nici că se póte altcum. Dar aceste defecte trebuie combătute. Comunice fiecare învățător observările fă-

*) Veđi »Transilvania,« an. XV. pp. 56—58, unde se publică regulile academiéi.

**) Ce privesce metoda, după care e de-a se pune ortografia să se vadă »Metodica școléi populare de Dr. P. Pipoș. II. Arad. 1889,« pag. 92—96 și »Plan de Lectiuni pentru școléle elementare românesci de V. Petri,« pag. 42—45.

cute în școlă pe terenul ortografiei, și cernénd tot, vom alege, ce e bun. De aceea apoi să ne ținem, contribuind astfel și noi la unitatea ortografică, la care nu póte ajunge națiunea fără ajutorul școléi, adecă fără ajutorul nostru al învățătorilor.

Victor Lazăr-Jina.

Lectiuni din geografie și istorie.

(Continuare.)

Traian și Decebal.

În vechime au locuit pre aici alte popórá, între cari mai însemnați au fost Daci. Daci au fost nisce ómenî cu inimă și tare curăgioși, încât sub conducerea regelui lor Decebal eî năvăliau des chiar și în împărăția Romanilor. Împératul Romanilor, Traian, ca să aibă odihnă de Daci, porni cu armată asupra lor. El bātu pre Daci în trei rënduri fórte rēu. Mulți Daci periră, mulți fugiră în alte țeri depărtate și se aședară acolo. Câți au mai rēmas, s'au închis cu regele lor în cetatea Sarmisegethusa, care era unde este astăđi Grădiscea.

Traian împesură cetatea, carea era întărită cu muri înalți. Daci își presimțiau perirea, pentru aceea să apėrau pe mórte. Chiar și femeile lor să luptau cu Romani. Dar și Romani se luptau ca lei. Un soldat Roman să urcă pre muri, sărî între Daci, tăia capul unuia și-l arėta Romanilor. Atunci Romani să urcară cu toții pre muri și intrară în cetate. Decebal, vedénd lupta perduță, să omori cu sabia sa. Mulți Daci făcură asemenea, ér cei rēmași în vieță fură prinși și trimiși la Roma ca sclavi.

În țerile acestea góle de locuitori Traian aduse Romani din Italia, ér pre ruinele Sarmisegethusei ridică »Ulpia Traiană,« a căreia ruine se ved și ađi.

Cerna.

Cerna isvoresce din muntele Rusca-Poiana, curge spre rėsărit, apoi spre nord și se vėrsă în Mureș aprópe de Deva. Lângă Cerna se află:

Hunedóra (Vajda-Hunyad) cu bae și topitóre de fer și cu castelul lui Ioan Corvin de Hunedóra.

Ioan Corvin de Hunedóra.

Pre la anul 1430 trăia la curtea lui Sigismund, regele Ungariei, un june distins prin purtare bună și prin iubire înfocată cătră patrie. Acest june a fost Ioan Corvin de Hunedóra, fiul unui boer cu numele Voic și a soției

sale Elisabeta, cărora regele Sigismund le dăruie castelul din Hunedóra pentru eroismul lui Voic, dovedit în luptele purtate contra Turcilor.

Ioan Corvin a însoțit pre regele seü în tóte resbelele. Denumit de ban al Severinului (1439), el bătù de multe ori pre Turci în Ungaria și nimici rescóla lui Gara la Szegszárd. În semn de mulțămită pentru servițiile aduse patriei, regele Ladislaü Polonul (1440—1444) denumí pre Corvin de voivod al Transilvaniei. — Eroismul lui Corvin dede ansă Turcilor la mai multe năvăliri în patria nóstră, ér lui Corvin ocașiune a adaoge noui lauri la gloria sa și a patriei sale.

Ultima învingere strălucită a lui Corvin a fost la Belgradul Serbiei, unde nimici o armată de 200 de mii de Turci, după care luptă preste puține zile murí de ciumă. El a avut doi fii: pre Ladislaü, carele fù decapitat în Buda în urma uneltirilor lui Cilley Ulrich — și pre Mateiü, carele în etate de 15 ani fù ales de rege al Ungariei. *)

Regiunea Oltului.

Oltul isvoresce din munții răsăriteni ai Ardealului, aprópe de fântánele Murășului. Curge spre mēdădi până în apropierea Brașovului, apoi se întórce spre mēdă-nopte până la Barolt, de aici spre sudvest, apoi spre mēdădi și ese afară printre Carpați în România, pre care o percurge tótă și se vērșă în Dunăre între Turn și Islas.

Ținutul, unde isvoresce Murășul și Oltul, se numeșce Sėcuime (Székelyföld) unde locuesc Sėcuí, cari vorbesc unguresce. În unele comune ale Sėcuimei sunt și Románi, cari însė în lipsă de scolí románesci și-aü uitat limba și acum vorbesc unguresce, păstrându-și numai portul.

Locurile mai însėmnate lângă Olt sunt:

Csik-Szent Domokos cu băi de aramă.

Csik-Szereda cu un castel vechiü.

Csik-Tusnád cu scăldătoare renumită. De aici e aprópe spelunca Bűdös (Puciósa), unde evaporéză din pământ un aer înecător, dar folositor pentru cei ce se sciü folosí de el.

Sepszi-Szent-György are multe isvóre minerale. — De aci spre sud e:

Brașovul (Brassó) orașul cel mai mare în Ardeal, pórtă neguțatorie întinsă. Aici Romániü gr. orientali aü scolí bine cercetate.

După uciderea Iotrėscă a lui Mihaiü Vitézul, Ardeleniü fiind prea asupriți de Basta și oștile sale destrămate, și-aü ales domn pre Moise Székely. Dar acesta, și împreună cu el flórea nobilimei

*) Vide Cluș.

ardelene, cădù lângă Brașov în bătălia avută cu George Rațu, ducele oștilor române (1603.)

Făgăraș (Fogaras) cu un castel vechiü.

Ținutul din jurul Făgărașului se numia în vechime »Țera Oltului.« După scăparea de barbari, »Țera Oltului« a avut domniü seü proprii. Intindēndu-și Unguriü domnia și preste acest ținut, Rad Negru, care își avea scaunul domniei în Făgăraș, trecù munții în România (1290) și se aședă în Câmpu-lung, apoi în Argeș. Rad în scurt timp reuși, parte cu armele, parte cu buna a-și supune șie-și pre toți domnitoriü mai mici din țera románescă și a întemeiat astfel principatul Romániei.

Porumbacul-inferior (Alsó Porumbák) cu sticlărie.

Boița (Boicza) în apropierea pasului »Turnul-Roș.«

În strimțórea s'aü pasul »Turnul-Roș« s'aü bătut grănițeriü ardeleniü mai ántáiü cu Turciü la anul 1788. Tot în acel an s'a bătut întręga graniță militară cu Turciü și pretutindenea s'a purtat vitejesce.

Dela Boița spre nord lângă Cibin e:

Sibiiul (Nagy-Szeben) reședința metropolitului român greco-oriental și a comandei militare pentru Ardeal. Aici e și comitetul »Asociațiunei Transilvane pentru literatura románă și cultura poporului român.«

După desbinarea în două confesiuni, *) aceea parte a Románilor, cari aü păstrat și mai departe vechea religiune greco-orientală, aü fost espuși la multe încercări. În anul 1864 Andreiü Br. de Șaguna reuși a restituí metropolia románă greco-orientală, dându-i o autonomie constituțională din cele mai frumoșe, sub dispoșițiunile căreia Romániü gr. or. aü început o vieță religiósă-culturală din cele mai mărețe.

Ținutul dintre Orășcie și Sėcuime se numia odinióră »Fundul-Regesc« (Szászföld). În fostul fund regesc locuesc Románi și Sași. În »Fundul Regesc« iobăgia n'a fost cunoscută, ci toți ómeniü aü fost liberi.

Locurile descrise până aci (fără Satumariü, Șiria și Arad) forméză Ardealul, numit și Transilvania. Transilvania mai de mult avea autonomia sa proprie și în fruntea țerei stă voivodul, principele, mai pre urmă gubernatorul. În 1867 Transilvania s'a împreunat cu Ungaria, formând acum al V-lea ținut al acesteia.

(Va urma.)

Teodor Petrisoru,
invětător.

*) Vide Blaș.

Revisuirea legii de pensiune pentru învățători.

Învățătorimea Ungariei — vedând, că dispozițiunile art. de lege XXXII din 1875 nici pe departe nu-și mai pot asigura sârta în conformitate cu cerințele presintelui, cari s'au potențat cu atâta repeziune — cu câți-va ani înainte de acesta s'a simțit silită a porni un curent cât se poate mai puternic pentru revisuirea atinsei legi de pensiune.

Curentul pornit din partea comitetului central al reuniunii învățătoresci regnicolare și întreținut cu un zel neobosit din partea lamurei învățătorimeii, a aflat resunetul cel mai puternic nu numai în sinul reuniunilor învățătoresci de prin deosebite părți ale țerei, ci a succes factorilor atinși a câștiga și interesul viu al cercurilor otăritore pentru această cauză.

Dovadă sunt între altele cele petrecute în dieta țerei la 25 Aprilie a. c., când, după cum aflăm în »Néptanoda« din Pécs Nr. 18. a. c., Kaas Ivor, a acusat pre ministrul de culte și instrucție publică: pentru ce numai presintă proiectul de lege referitor la pensionarea învățătorilor, atât de mult promis.

După părerea lui, învățătorii nu cer nici un fel de sacrificiu din partea țerei, pentru-că fondul de pensiune dispune de 7 milioane fl. v. a., va se dăca, sunt bani destui.

Ministrul cultelor respunde, că nu voiesce să vorbească acum despre detairile legii resp. proiectului, ce are de gând să presinte înaintea dietei.

Cât de lung are să fie timpul de serviciu, 30 ori 40 de ani; câtă pensiune au să capete învățătorii după anumiți ani de serviciu; cu câtă quotă vor ave a cotribui la sporirea fondului de pensiune: sunt tot atâte întrebări, asupra cărora se va pute judeca numai când acel proiect de lege se va afla pe masa dietei dimpreună cu motivarea și datele recerute.

Își ține însă de datorință a se apăra față cu acusa deputatului Kass Ivor.

Observă deci, că nimene nu regretă mai mult decât el, că până acuma nu s'a aflat în poziție de a presenta acel proiect de lege; densus s'ar fi bucurat mai mult, dacă putea folosi timpul legislațiunii presente pentru a pertracta și statori definitiv acel proiect.

Póte spune, că în privința acesta s'au ivit greutăți extraordinare, cari l'au împiedecat de a duce la îndeplinire propusul său.

Când și-a susceput în programul său proiectul referitor la revisuirea legii de pensiune pentru învățători, cel de întâiu lucru a trebuit să-și fie: adunarea datelor de lipsă.

În întreaga țără sunt sistemisate 24 de mii de posturi învățătoresci, și adunarea datelor referitoare la acestea a costat timp lung, ér prelucrarea lor un timp și mai lung.

Un pricepător de lucru a lucrat la aceste un an întreg.

Gătindu și lucrarea, pricepătorul de lucru a supuso vederii ministrului.

Din aceea lucrarea însă a apărut, că fondul presinte nu numai nu póte suporta îmbunătățirile, ce voia se asigure pentru învățători, ci spre asigurarea acelora s'ar mai cere încă 2 milioane.

După-ce însă în aceea lucrare au fost suscepute și nisce poziții, pre cari densus (ministrul) nu le-a putut primi — sau drept vorbind — nu le-a putut înțelege, și-a ținut de datorință a asculta pre un al

doile pricepător de lucru, carele asemenea a trebuit să se ocupe cu cauza acesta mai mult timp.

Resultatul calculului acestuia a fost, că spre îmbunătățirile proiectate — nu numai că nu lipsesc 2 milioane, dar' ar mai întrece un milion.

O diferință de 3 milioane, n'a putut să o trecă cu vederea.

Între două păreri opuse, cea mijlocie e cea corespunzătoare, dăce ministrul; însă când e vorba de cifre, atunci nu e așa, ci sau unul sau altul dintre pricepătorii de lucru a greșit calculul.

A trebuit deci să pregătască un al treile bilanț, carele însă până acuma nu e gata.

Are firma speranță, că pe basa acestuia cât mai îngrabă va pute presinta înaintea dietei proiectul de lege referitor la pensionarea învățătorilor.

Astfel stă chestiunea revisuirei legii de pensiune, de resolvirea căreia légă învățătorimea atâte speranțe!

— i —

Reuniunea „Mariană“ învățătorescă gr. cat.

Statutul reuniunii »Mariane« a învățătorilor români din fostul district al Năsăudului și giurul aceluia a fost provădit cu clausula de aprobare d. d. Bpesta 29 Ianuarie 1876, Nr. 1893.

Fiind-că pe când își țină aceea reuniune ședința de constituire și-și pregătia statutul, nu esista fond de pensiune regnicolar pentru învățători, s'a proiectat în literile acelu statutu și înființarea unui fond de pensiune și ajutorire, la carele ar fi avut a cotribui fiecare membru cu câte 4 fl. la an.

În timpul, până s'a câștigat clausula de aprobare, s'a înființat deja fondul regnicolar de pensiune pentru învățători, la carele era deobligat a se înscrie ca membru fiecare învățător.

Acăsta schimbare de lucruri pe de o parte, ér pe de alta împregiurarea, că un fond de pensiune înființat de membrii unei reuniuni și susținut de acestia, nu putea concura cu un fond înființat și susținut de stat, a îndemnat pre membrii reuniunii »Mariane« de pela 1879, de în adunarea din Sângeorgiu au otărit modificarea statului reuniunii.

Dela 1879 abia acuma fu fericită reuniunea »Mariană« a ajunge la statut aprobat sub numirea din fruntea acestor șire, cu clausula d. d. Bpesta 29 Aprilie 1891, Nr. 15.506. adecă după o stăruință ne'nteruptă de 12 ani.

Fie ca greutățile întimpinate să fi cotribuit la oțelirea puterilor membrilor acelei binefăcătoare reuniuni, cari să-și împintene la desvoltarea unei activități cu atât mai neobosite!!

— u —

Varietăți.

(Denumire.) Ministrul r. u. de justiție a numit de spiritual gr. cat. la institutul corecțional din Gherla pre D. Ioan Hodoreanu, fost profesor la preparandia gr. cat. din Gherla, ér în locul său fu dispus de profesor preparandial D. Hilariu Boroșu, fost prefect seminarial.

(Esamene de maturitate). Lună în 18 Maiu a. c. s'au început la gimnasiul din Năsăud esamenele scripturistice, cari vor dura 6 zile. S'au însinuat și au fost admiși 16 inși, toți studenți din clasa a VIII-a dela gimnasiul din Năsăud.